

ANNEKE VAN BAALEN

Natuurkalender^{*}

Augustus

'De fazant zit op zijn nest', schreef Tessel Pollmann in de Vrij Nederland-bijlage over de Drentse Aa. 'De koe blèrt dat hij gemolken wil worden', vervolgde ze. Een feminist heeft nooit rust. Het was juist zo'n vakantieachtige bijlage, vol zorgvuldig in de oorspronkelijke staat herstellende natuurgebieden. De bloemen groeiden door de uitgespaarde letters op het omslag en talloze wandelroetes waren aangegeven. Maar de natuur verbergt nog wel andere voetangels dan de moerassen van Drente.

Hoe met *hem* en *haar* om te gaan is al jaren geleden door Andreas Burnier aangegeven: altijd *zij* zeggen, dus 'de mens en *haar* geschiedenis'. Volgens Burnier verraadt de woede van de aldus toegesproken mannen dat hierdoor de grondslagen van hun bestaan worden aangetast. En net nu we aan haar gewend zijn, komt Tessel Pollmann met de koe en zijn uiers en maakt alles weer in de war. Of zit het bij de mens anders dan bij de koe?

Om het niet te ingewikkeld te maken, laat ik de fazant er maar even buiten. Misschien was het echt wel een fazantehaan die op zijn nest zat, dat hij helemaal alleen bewoonde (hebben fazanten eigenlijk wel een nest?). 'Wat vliegt daar' vermeldt trouwens dat patrijzemannetjes wel eens voor de jongen zorgen; misschien gebeurt dat bij fazanten ook allang, zonder dat iemand dat gemerkt had. De koe is voor niet-biologen overzichtelijker, omdat die niet bij de natuur hoort, maar bij ons.

Als wij het over het rund hebben, of over de hond, of het paard, zeggen we dan 'zij'? Volgens mij niet. Katten zijn *zij*, alle andere beesten zijn *hij* (ook geen *het*). Nu was het geen rund, maar een koe. Koe is officieel het vrouwelijk van rund - maar wie zegt er ooit rund, tenzij zij een mens bedoelt? Een wei vol koeien. Als er een stier tussen staat, zeggen we dan: Een wei vol runderen? Een wei vol koeien en een stier? Als er een stel kalfjes bij is, ga je dan kijken of ze kleine pikjes hebben? Een wei vol koeien met kleine en grote stieren? En die beesten, die helemaal niks hebben? Misschien een zootje ossen erbij, voor alle zekerheid? Onzin, het blijft een wei met koeien. Koe is net zoiets als hond, of paard. Het gaat er nu om of er een reden is om een koe *zij* te noemen, als alle andere grote beesten *hij* zijn. Want zo'n kompliment is het niet. Ik kom regelmatig vrouwen tegen die een duidelijk vrouwelijke hond, met een hoop hangtepels, met *hij* aanduiden. Daarmee bedoelen ze volgens mij dat ze die hond serieus nemen, dat ze bereid zijn door die tepels heen te kijken - het beest betekent voor haar meer dan dat hij net gebaard en gezoogd heeft. Je kunt 'vrouwelijk' wel als een geuzennaam opvatten, maar dan zal je toch eerst de tachtigjarige oorlog moeten winnen. Volgens mij is Tessel daar dus mee bezig. Een onderdeel van de strategie is natuurlijk om op te houden met het gezeur over biologiese vermogens. Wie enige vooruitziende blik heeft, gebruikt die helemaal niet, en wie per ongeluk in het baren getuind is vergeet het zo snel mogelijk. Jong leven kan gevoed met melk die in de fabriek gemaakt wordt. Een onderdeel van die fabriek is de wei met koeien (de wei ook, want koeien eten ruwvoer en het gras waar ze op staan zou van nylon zijn als dat niet zo duur was). Allemaal onderdelen van de melkfabriek. Fabrieken zijn mannelijk en koeien dus ook - ze gingen zelfs als het eerste mannengeld aan de fabrieken vooraf.

Overigens levert de koe slechts een begin van bewustwording. Het gaat er tenslotte om de mens te bevrijden van zijn baarmoeder (baarvader misschien, in de toekomst). Dus: hij heeft een buitenbaarmoederlijke zwangerschap gehad; Marie is niet thuis, hij is naar zwangerschapsgymnastiek; als Saskia borstvoeding wil geven moet hij het zelf maar weten. Het is natuurlijk niet genoeg als alleen vrouwen hiermee beginnen. Piet Grijs heeft al een begin gemaakt door over zijn maandstonden te schrijven. Misschien is ook de groeiende belangstelling van mannen voor hun overgang een bemoedigend teken: er zou een

^{*} In afleveringen verschenen in Folia Civitatis, 1982-1983, Amsterdam

bereidheid uit kunnen groeien eventueel aan de baarsteking mee te doen. Ik reken in elk geval op die jongens die in de abortusdemonstratie van 1973 'Biesheuvel blijf met je handen van mijn lijf' riepen. Maar dan hoop ik wel dat ze hun baarden afscheren – dat doen wij tenslotte ook al duizenden jaren!

September

Om de een of andere reden heeft zich in mij vastgezet dat ik hier over De Natuur schrijf. Over het vorige stukje kon ik immers nadenken temidden van dennebossen en heidevelden; de meanderende beek leidde mijn gedachten; de geur van phloxen doordrenkte mijn schrijfpapier. Dat is leven, dat is schrijven. De rest is burokratie en taakvervulling.

Hier in de stad hebben ze tijdens onze afwezigheid vier iepen tot op de stam weggekappt, terwijl we net een raampje hadden gemaakt om tijdens het ontbijt naar ze te kijken. Vandaar dat ik zo blij ben als het blad van Natuurmonumenten in de bus valt. 'Ha, voor mijn stukje!' roep ik, en inderdaad, er staat een heel interessant artikel in. Over korhoenders, die - vanzelfsprekend - in een natuurgebied zitten. Ze blijken bovendien wetenschappelijk zeer relevant. Wat is namelijk het geval? Met de korhoenders, schrijven de onderzoekers bezorgd, gaat het heel slecht. 'Zij kunnen eigenlijk geen extra "druk" meer verdragen, en onderzoek, ook wetenschappelijk bezien, lijkt niet meer verantwoord.' Dit is een rare zin, maar de bedoeling is duidelijk: de dieren met rust laten, niet onderzoeken.

Zo gemakkelijk laten wetenschappelijke onderzoekers zich echter het brood niet uit de mond stoten. In de kop van het artikel vermelden zij dus: 'Veldbiologies onderzoek als laatste redmiddel'. Ze gingen dus de korhoenders niet lastig vallen, ze gingen ze redden. Daartoe moesten ze hen wel vangen en kleine radiozendertjes omdoen: hoe konden de dieren anders vertellen wat ze wilden? Deze kleine overlast werd ruim gerechtvaardigd door het resultaat.

'Duidelijk is geworden dat de eisen die het korhoen aan de landbouwgronden stelt, *beslist niet parallel lopen met de eisen van de moderne boer.*' Helaas heeft men er niet tijdig aan gedacht de boeren uit Nederland te verwijderen; in Schotland doen de korhoenders het dan ook volgens de onderzoekers veel beter (zie daarover K. Marx, Het Kapitaal, hoofdstuk 24). Maar het veldbiologies onderzoek is daardoor niet verslagen. Het laat zich eenvoudig door *geen enkele* vorm van determinisme ontmoedigen. Dat blijkt ook uit de volgende zin:

'In een aantal gevallen waren de favoriete fourageerplekken onbereikbaar omdat de jongen gedurende de eerste dagen niet over greppels en sloten konden of wilden komen.'

Als het jonge korhoen al een vrije wil zou kunnen hebben, waarom dan de moderne boer niet? Die krijgt dan ook enige kolommen aanwijzingen over bemesting, bermaanleg en waterbeheer, die samengevat worden in de krachtige konklusie: 'herintroductie van het *gehele* oude landbouwsysteem'.

Tja. Later onderzoek zal moeten uitwijzen of de moderne boer die herintroductie niet kon of niet wilde uitvoeren. Het korhoen is in Nederland tot uitsterven gedoemd - nooit zullen we weten wat die jongen bezielde toen ze aan de rand van die greppel bleven steken.

Oktober

Vanzelfsprekend probeer ik deze Natuurbeschouwingen zo gezellig mogelijk te houden. Ik blijf daarbij echter afhankelijk van de kulturele omgeving. Om de hoek blijft loeren dat De Natuur onder het kapitalisme in het algemeen en deszelfs krisissen in het bijzonder, vrouwen als een zwaard van Damocles boven het hoofd hangt. Kerk, keuken en kinderen - tegenwoordig samen 'kostwinnersbeginsel' genoemd - worden geschraagd door bestudering van dieren in gevangenschap. Dat betekent dat je, als je je niet wilt ergeren, tegenwoordig behalve de bioskoop ook de dierentuin moet mijden.

Neem de Apenheul in Apeldoorn. Daar zit een treurige groep gorilla's op een eiland vol met door plastic hulzen beschermde bomen. Dat plastic is omdat die gorilla's anders in die bomen zouden *klimmen* en van en in de takken nesten zouden bouwen; maar verder zijn het echte, natuurlijke gorilla's. Ze worden dan ook gevoerd. Om drie uur begint de show, bij mooi weer tenminste. Hij wordt ingeleid door een grote gorilla die bij het zien van de zwarte zwanen in de gracht eventjes gaat stampvoeten en zelfs, net zoals Morgan a suitable case for treatment, op zijn borst trommelt. De andere dieren hobbelen er nogal sloom achteraan. De voederaars stellen zich op aan de overkant van de gracht. Het zijn er twee, beiden dragen een plastic bakje met appels en stukken komkommer. Beide bakjes zijn zo te zien even vol. Het voederen betaamt eruit dat het trommeldier de inhoud van het ene bakje krijgt toegeworpen en alle andere dieren, zo'n stuk of tien, *samen* het andere. En het werkte, hoor! Het publiek stelde verrukt vast 'hoe goed je kon zien dat er een hiërarchie was.'

Proefondervindelijk bewezen dat het *natuurlijk* is dat de klootzakken de baas zijn en dat kinderen, jongeren en vrouwen tevreden moeten zijn met de kruimels die van de tafels van de machtigen vallen. Wie realiseert zich dat het de *dierentuin* is die van dat dikke domme dier een *uitbuiters* gemaakt heeft? 'Als hij niet het *eerst* krijgt en het *meest*, wordt hij vervelend', verklaarde de oppasser desgevraagd. In het oerwoud zijn er geen jongens met bakjes, daar zorgt zo'n beest gewoon voor zichzelf, daar helpt geen trommelarij aan - dat is immers nou juist het verschil tussen dieren en mensen.

Je zou kunnen zeggen dat de Apenheulshow (er leven trouwens ook hele leuke kleine aapjes zonder menselijke pretenties) een uitzondering is, een onschuldig zondagsvermaak voor gezinnen; dat ze er niet zo aan gedacht hadden dat hun ritueel tot reaktionaire konklusies kon leiden. Te optimist. Het progressieve weekblad Vrij Nederland wijdde laatst meer dan een pagina aan een interview met de bioloog Frans de Waal, die op grond van langdurige observatie van zijn diertuinchimpansees vastgesteld heeft dat de sociale wetenschappen afgeschaft kunnen worden. Chimpansees zijn voor 99,5% mensen en mensen kunnen beter door biologen bestudeerd worden, want 'sociale wetenschappers hebben soep in hun ogen' en missen 'de arendsblik van de bioloog, die van jongs af aan al getraind is met de mikroskoop.' Eindelijk zullen dan de raadsels van kantoortuin en coalitie ontsluit worden!

De oude koek van Desmond Morris dus. Maar daar gaat het de interviewers dan ook niet om. De man-vrouw-verhouding, daar zien ze de spektakulaire ontdekkingen. En daar komen ze inderdaad, de oude vijftigerjarenklichees. Zéér spekulatief worden ze geformuleerd:

Seksuele polygamie bij mannen is aangeboren; *de band tussen moeder en kind* eist *borstvoeding*; lesbische vrouwen zijn *agressieve manwijven* die pas als ze door een doorzetter worden geneukt en een kind krijgen weer goed en lief worden.

Gadverdamme. Was De Waal maar een aap. Uitspraken en foto tonen ons daarentegen het soort ME-er, dat ook in zijn vrije tijd mensen in elkaar slaat. Als hij een tram had dan zou ik hem in brand steken.

November

Ieder jaar erger ik me er weer aan dat onze iepen zo los in hun blad zitten. Ik ben er van overtuigd dat het overal nog volop herfst is en hier zit ik dan, half november, tussen de kale bomen. Niets geen 'De bomen dorren in het laat seizoen' - er hoeft maar één keer windkracht vijf te zijn en de maan schijnt door de bomen. Goed, dan geen Kloos, maar 'boom in de winter' van Ria Giskes*

bevrijd van hinderlijke
zwellingen
bevrijd van opengebarsten groen
en bloesem

* Ria Giskes-Pieters, Alleen maar het gevoel van leven. 5e druk, De Bonte Was 1981

bevrijd van topzwaar blad
en vrucht
bevrijd van een gouden
droom
onthult zij zich
zoals zij is:
een helemaal houten
boom

Maar het blijft knagen; dat is het verschil tussen theorie en praktijk. Met de strekking van Ria's betoog ben ik het helemaal eens: weg met zwellingen en zwangerschappen. De vruchtbaarheid terug naar waar hij hoort: in de land- en tuinbouw. Maar toch, wat goudgeel blad, zou dat niet kunnen? Dat is toch iets heel anders? Wat moeten we zonder gouden droom?

Zo zie je hoe de vrouwenbeweging door belangentegenstellingen wordt ondermijnd. Want ik zit de boel natuurlijk te beduvelen, met mijn gouden droom - ik ben twintig jaar ouder dan Ria Giskes toen zij dit gedicht schreef. Voor mij is geen revolutie meer nodig om de vruchtbaarheidsplicht te vernietigen. Ik ben om zo te zeggen al dor van mijzelf. Mijn goud is echter juist van de bestaande toestand afhankelijk: het wordt door de universiteit verstrekt, in een salarisschaal voor parasieten van middelbare leeftijd. Inderdaad, het is bevroren, en ja hoor, er gaat nog 1,65 % van af ook - maar er blijft, ook bij halve werkweek, nog een dikke laag over. Een prèttige dikke laag, die mij als een bontjas omhult.

Wat Abop en Abva-Kabo verzonnen hebben gaat me echter te ver. Ik moet gaan vechten voor het goud, omdat een aantal leeftijdgenoten in het partikuliere bedrijfsleven méér schijnt te verdienen! Als ik niet staak, zeggen ze, ben ik niet solidair met onderwijzers en koncierges, die niet kunnen rondkomen als ik mijn 1,65% inlever voor de subsidiëring van de ondernemingen en hun bewapende beschermers. Erger nog, de eerstegraadsleraren kunnen hun zware en verantwoordelijke werk, dat toch al zo slecht betaald wordt, dan helemaal niet meer volhouden!

Zo'n jaar of tien geleden hadden de vakbonden het nog wel eens over inkomensnivellering: ze eisten hun loonsverhogingen in centen in plaats van procenten. Werkgevers en overheid hebben zich daar altijd tegen verzet. De overheid is kennelijk om, zolang hij maar mag verlagen. Door de verslechtering der tijden zijn de 'werknemers' - de blanke mannen die de vakbonden vullen - zich echter bewust geworden dat ook zij werkgevers zijn: werkgevers die er belang bij hebben dat hun werkneemsters arm en rechteloos zijn. De kranten meldden immers dat 90% van de vakbondsleden vond dat er nu wel genoeg genivelleerd is. Net zoals de meerderheid van de studenten die nu vindt dat 'wie meer presteert, ook meer moet verdienen'. Presteert! Iedereen weet toch dat de enigen die iets presteren de sekretaresses zijn.

Gestaakt werd er dus. De moeders uit Amsterdam-Noord die protesteerden omdat zij op de naar huis gestuurde kinderen moeten passen, zonder dat ze een krummeltje procent krijgen, verloren hun kort geding. Want 'de leerplicht impliceert geen recht op kinderopvang'. Nee, stel je voor dat de laagste groep werkneemsters een recht zou hebben! Vrouwen moeten tevreden zijn met hun nieuwe *vrijheid*: als hun werkomstandigheden hen niet bevallen, kunnen ze zó naar de bijstand.

De bijstand heeft van haar minimum de afgelopen jaren al meer dan 10% ingeleverd. Zij heeft de krant weggedaan, de kachel laaggedraaid, de kabel opgezegd en afscheid genomen van haar vriendinnen: telefoon en trein zijn te duur geworden. Inderdaad, bevrijd van overvloed, van bloei, van 'topzwaar blad en vrucht'. Degenen die de zelfontplooiing der zwangerschap achter de rug hebben, zitten met de gebakken pubers en piekeren gewoon over de contributie van hun sportklups.

O zusters, wat kunnen we doen? Velen van ons dienen man of manschappij nog, tegen goud of kost-en-inwoning. Staken kunnen we dus, wanneer doen we het?

December

Ook het antwoord op de vraag waarom zo weinig mensen actief optreden tegen fascistoïde uitspraken en structuren, heeft veel met de natuur te maken. 'Beste kind... Wij doen precies wat onze honderd negen en veertig kamerleden doen: wij zwijgen de centumpartij dood', liet Jaap Vegter zijn Vrij Nederland-familie zeggen. En niet alleen de centumpartij zwijgen wij dood. De zwijgende niet-fascistische meerderheid van voetbalsupporters, van docenten, van boodschappendoeners, van mensen die in de tram rijden, verjaarsvisites en opleidingen bezoeken - zij doen alsof zij niets gehoord hebben. Het bestuur van een Haagse katholieke sociale akademie was er bijna in geslaagd dood te zwijgen dat er antisemitische leuzen op de muren gestaan hadden en een expositie over de verschrikkingen van het nazisme vernield was.

Het lijkt wel, viel mij laatst in, of iedereen *gebiologeerd* is door het opkomend fascisme. 99,5% van de bevolking is er tegen en al die mensen zitten als konijntjes naar de slang te staren. En zij hopen dat de slang, als zij zich helemaal stil houden, een *ander* konijn zal gaan opeten.

Dit griezelige beeld bracht me bij het woordenboek. En ja hoor, *biologie* heeft twee betekenissen. Behalve 'kennis der levensverschijnselen, studie van de plant en dierkunde' of zo iets, blijkt het ook te betekenen: 'hypnotische kracht waarmee iemand de wil van een ander aan de zijne onderwerpt' (Koenen), 'kunst om de wil van de ander te onderwerpen' (van Dale) of zelfs 'beneveling, misleiding van het denkvermogen' (Brouwer en Ykema, 1886). Hoe merkwaardig dit is, blijkt als je de vraag stelt *waarmee* het fascisme de mensen dan biologieert. Het heeft immers geen oogjes; of in elk geval niet genoeg. Het is nog niet zo ver dat de hele bevolking op pleinen bijeenstaat om zich door één paar ogen te laten hypnotiseren. De boodschap wordt gewoon in dagelijkse, democratische contacten verspreid. Het moet een sterk en eenvoudig verhaal zijn, dat zomaar, zonder eigen fascistische media en onderwijsinstellingen, de hele bevolking kan bereiken. The medium is ook hier the message: het fascisme biologieert met *biologie*.

De natuur heeft de plaats van God overgenomen. Bij oud-rechts zijn het God en de kerk die de mensen hun plaats toekennen: de witte man als heerser, vrouwen en zwarten om hem schoon te houden, joden om hem geld te lenen. De bijbel rechtvaardigt deze indeling met verwijzing naar oude zonden - van Eva, van de zonen van Noach, van het volk dat Christus kruisigde.

Haatdragend en onrechtvaardig allemaal. De natuur is veel objektiever dan de kerk, zij gunt ieder wezen dat het zich volgens eigen aard ontplooit. De vrouw is niet meer zielloos en de zwarte niet meer vervloekt: nee, de vrouw is nu slechts *anders* dan de man, de zwarte *anders* dan de witte. De vrouw is zelfs *beter* dan de man - tenzij ze weigert om anders te zijn, want dan is ze onnatuurlijk. En de zwarte is toch altijd nog muzikaal.

Een paar jaar, zo rond 1970, heeft de vrouwenbeweging actie gevoerd tegen de biologie. 'Onze biologie is niet onze bestemming' riepen wij, en, in navolging van Simone de Beauvoir, 'je wordt niet als vrouw geboren, je wordt het'. Ach, wat lijkt dat lang geleden! De vrouwenbeweging van nu is weer grotendeels, net zoals in de jaren twintig, gebiologeerd door haar voortplantingsvermogen; erger nog, dat vermogen is in talloze driften en mechanismen uiteengebroken, die allemaal afzonderlijk bestudeerd moeten worden. Zij hebben nu hormonen voor de menstruatie en na de bevalling, zij ervaren seksuele lusten bij vernedering en borstvoeding. En zij vergeten dat mensen al miljoenen jaren hun eigen geschiedenis gemaakt hebben, tegen alle natuur in.

Ook het begrip 'cultuur' helpt daar niet vaak meer tegen. Het is iets natuurlijk geworden, aangeboren, onveranderlijk. Raar hoor, zeiden Surinaamse kabaretvrouwen ooit op Kijk Haar, als we eens iets willen veranderen komen de mannen meteen met onze cultuur aan. Onze cultuur schijnt te eisen dat we ons laten uithuwelijken of dat we van de zuurkool afblijven als we menstrueren - wat een onzin! En Turkse onderwijzers moeten komen uitleggen dat als sommige uit Turkije afkomstige mannen hun dochters uit school houden, dat geen 'cultuur' is, maar gewoon vrouwenonderdrukking. Onze democratische media gaan

echter onverdroten door in het voetspoor van Couwenberg de nationale cultuur er in te pompen.

Op een enkeling na zwijgen wij gebiologeerd. Wij zwijgen, want wij vinden het onfatsoenlijk om iemand van racisme of fascisme te beschuldigen (iets zeggen van seksisme was altijd al belachelijk). Wij denken aan de vrijheid van meningsuiting, en vooral aan de solidariteit met de groep, met de kollega's, met de vrouwenbeweging, met de bewoners van de oude wijken. De Volkskrant en de Waarheid zijn vuilspuiters, schreven leerlingen van de bovengenoemde akademie. Zij hadden de fascistiese toestanden nooit naar buiten mogen brengen, want de jongens die de antinazisme-tentoonstelling hadden vernield hadden dat gedaan *omdat zij dachten dat die tegen hen gericht was!*

Tja, zo'n belediging neem je niet natuurlijk. De organisatoren hadden er zich eerst van moeten vergewissen of er geen fascisten in de buurt waren die zich hierdoor aangevallen konden voelen. En omdat ze dat natuurlijk nooit helemaal zeker konden weten, hadden ze beter kunnen zwijgen.

'Tja', antwoordt Oma in de Vegter-strip, 'het is na veertig jaar wel wennen aan dat machteloze gevoel van mond-dood-zwijgen.' Laten we maar hopen dat er nog mensen zijn die er niet aan kunnen wennen.

Januari

Ik heb al verteld dat ze de iepen, waar ik tijdens het ontbijt altijd naar keek, weggehaald hebben. Er is

zelfs niet eens zo'n stukje stam over, waarvan je kunt hopen dat het ooit nog eens zal uitbotten. Hoe treurig dit ook is, er zijn nog een heleboel iepen over. Die iep die laatst omgestormd is stond bijvoorbeeld aan een hele andere gracht en is op een hele andere woonboot gevallen dan die waar ik woon. De twee iepen die onze woonboot flankeren waren er nog. Gedurende al die vreselijke rukwinden en hagelbuien die ons de laatste tijd geteisterd hebben, hebben ze echter wel griezelig gekraakt en gezwiept, zodat ik me ineens het vonnis van de rechtbank Middelburg herinnerde, waarin werd geoordeeld dat de gemeente niet aansprakelijk gesteld kan worden voor omvallende iepen, omdat iepen zulke volstrekt onvoorspelbare bomen zijn. Mijn vriendin werd daar heel nerveus van. Ik niet, want volgens mij vallen bij de heersende stormrichting de iepen de andere kant op. Nee, zei mijn vriendin en begon allerlei diagrammen te tekenen, iepen vallen *altijd* op woonboten. Daarom is het heel merkwaardig dat ze gisteravond ineens de partij van de iepen koos. Dat ging zo: wij hebben het gevoel dat het niet zo goed gaat met onze werkgelegenheid. Mijn vriendin wordt onderhouden door iets dat een eksperimenteeropleiding heet en dat belooft weinig vastigheid. En in mijn subfakulteit is het grote zwarte pieten van 'het is toch eigenlijk handiger om meteen een héle vakgroep op te heffen' al begonnen. En omdat we beiden halve dagen werken zullen we als staatssekretaris De Graaf zijn zin krijgt – en niets wijst erop, dat iemand hem zal tegenhouden - waarschijnlijk maar een paar weken voor een werkloosheidsuitkering in aanmerking komen. Dus we stellen ons er langzamerhand maar op in wat we dan gaan doen. Nu hadden we al een bakje met peterselie en kervel op het balkon, maar die hebben het nooit echt goed gedaan; alleen de lavendel en de dragon, die je niet of nauwelijks kan eten, floreren er. Nu zag ik gisteren dat de burens gewoon op straat voor hun deur een bakje hebben met peterselie die het wél doet. Daar waait het kennelijk minder. Als je echter een behoorlijke moestuin wilt beginnen, gaan de kosten voor de bakjes wel erg oplopen. Waarom niet gewoon de stenen uit de straat gehaald? Na al die jaren hondepoep is de grond vast buitengewoon vruchtbaar.

Maar dan moeten de iepen weg, riep ik. Want ik kom van buiten en ik heb een paar hele nare dingen meegemaakt met grond waarin bomen groeien. De eerste keer was in de hongerwinter. Mijn vader had een stukje aardappelooft gekocht - dus niet de grond maar alleen de aardappels, die wij met ons allen zouden gaan rooien. Ons stukje oogst was het randje van het aardappel veld, grenzend aan een laan statige Amerikaanse eiken: en o, wat

een kleine aardappeltjes! Je moest ze met je handen uit de grond zoeken want ze vielen gewoon tussen de tanden van de griep (of hoe zo'n ding heet) door. Dat kwam van de bomen, zei mijn vader. Toch gaf hij mij later, om aan mijn herhaalde verzoeken om een eigen tuintje uit te komen, een heel klein stukje grond onder een gigantiese berkeboom. Ik had zelf natuurlijk ook beter moeten weten, maar ik zaaide er hoopvol radijs. Stom, stom! De radijs kwam wel op en er kwam ook blad aan, veel blad. Maar radijzen, ho maar. Alleen aan een klein roze verdikkinkje in de wortel kon je zien dat het geen spinaziezaad geweest was (de moeder van mijn vriendinnetje zei troostend dat die bladeren gekookt heel lekker waren, maar ik was te verbitterd).

Zodoende weet ik heel zeker dat de iepen weg moeten, wil het ooit iets worden met onze voedselvoorziening. Mijn vriendin is het er niet mee eens en betwist mijn landbouwkennis. Zij wil eerst een uitvoerig onderzoek instellen naar wat er allemaal wel onder iepen gedijt, voordat er maar één boom opgeofferd wordt. Dat ik me voorlopig bij haar wil neerleg, komt door andere bittere ervaringen. Die met politieke bewegingen namelijk. Je moet reuze uitkijken wat de eerste stap is die je zet, want vaak wordt er misbruik gemaakt van je inspanningen. Was je begonnen aan de vrouwen bevrijding en bleek je later alleen de seksuele revolutie bevorderd te hebben! Zulke dingen. Met die iepen zou dat ook zo kunnen gaan. Hebben we ze omgehakt en dan komt ineens de ME de straat asfalteren. Kunnen ze meteen de plantsoendienst opheffen. Dat is inderdaad te riskant. Omdat ik van dat onderzoek echter ook niets verwacht - ik zie die kleine aardappeltjes nog voor me - heb ik iets anders verzonnen. Als je over onze gracht roeit, zie je dat allerlei woonboten aan de grachtkant een soort watertuinen hebben. Kennelijk hebben ze onder water gaas of netten of zoiets opgehangen, want de planten drijven niet weg. Nu groeit er nog riet in en ruig wilgenroosje, maar zou er niet iets eetbaars bestaan in die richting? Groeide er geen lotus in de Nijl? En wordt er niet gesproken over 'lotuseters'? Er staat me iets van bij dat die vergeetachtig waren, maar dat is misschien wel handig voor na de oorlog.

Het watertuinenplan zou aanzienlijk uitgebreid kunnen worden als we het zwartgeldcircuit één roete zouden aanwijzen om hun jachten naar buiten te varen. Dan zou de gigantiese tienjaarlijkse baggeroperatie, die vast heel veel geld kost en ons in het voorjaar dakloos dreigt te maken, achterwege kunnen blijven. Wat is er vruchtbaarder dan slib? De hele beschaving zou overnieuw kunnen beginnen. Met een spuiinstallatie zoals wij die rijk zijn, kan je kiezen of je de Nijl, de Euphraat of de Tigris wilt, of alledrie, ter afwisseling. Wuivend graan waar ooit de eenden zwommen.

Maar ja. Het enige waar ik tegen opzie zijn de bijverdienstenkortingsformulieren van de bijstand. Steeds maar weer naar de groenteboer om de dagprijzen op te vragen, terwijl het hele project voor hem toch al niet prettig is. En de ergernis dat ze nog ekstra korten, omdat ze vinden dat de kwaliteit van jouw radijs beter is dan in de winkel. Champignons dan maar, in de kelder, waar niemand ze zien kan?

Februari

Er is echt iets aan de hand met sommige natuurliefhebbers. Ik heb in eerdere stukjes al zoiets geïnsinueerd, maar voorzichtig, abstrakt. Ik hield mij bij de biologie in het algemeen of het korhoen in het bijzonder, maar tot het rechtstreeks aanwijzen van boosdoeners was ik niet gekomen; hoe snel word je niet het aanhangen van komplottheorieën verweten! Helaas, hoe voorzichtig, wetenschappelijk, tolerant, gedistantieerd, wij van links ook te werk gaan, de geschiedenis haalt ons altijd in. Wie zou er ooit iets griezeligs hebben gezien in de *vogelkenner*? Verrekijker om de nek, vogelboek in de zak, schreeuwt niet, ongewapend. Laat zich in groepjes onder deskundige leiding door voor het gewone volk ontoegankelijke natuurgebieden rondvoeren of zit dagenlang in een rieten schuilhut om de van het nest opvliegende visarend te fotograferen. Ik had wel eens in een damesthiller gelezen dat er in Engeland hele wachtkordons georganiseerd moesten worden om de vogelliefhebbers te verhinderen het broedsel van de laatste twee steenarenden te verstoren, maar dat was fictie en kan, als het waar zou zijn, opgevat worden als een uitwas van de in Engeland wel erg uit

de hand gelopen dierenliefde (naar het boek van de voorzitter van de engelse dierenbescherming is een tekenfilm gemaakt waarin twee zielige hondjes wel drie uur achternagezeten worden en het loopt nog slecht af ook). Al weet ik teoreties dan wel dat de dierenliefhebber een autoritaire mensenhater moet zijn - waarom zou hij er anders zoveel prijs op stellen dat er niets teruggezegd wordt?

Maar het bericht in de Volkskrant van 11 februari 1983 verraste me toch onaangenaam. Het had een tamelijk oninteressante kop - misschien hebt u het niet eens gelezen. *'Bewind Bouterse schrikt vogel-toerisme uit VS af'*. Ja, haalt je de koekoek. Maar waarom moet dat in de krant? De VS is een redelijk groot land en er moeten allerlei vogels zitten die ik graag eens zou willen zien. De Amerikaanse vogelliefhebbers zijn daar echter geheel op uitgekeken. Zij plachten massaal naar Suriname te reizen, onder andere om daar onder het ontbijt te luisteren *'naar de roep van de witte klokvogel (zijn geluid lijkt op dat van een luidende klok) of van de kalkvogel (die loeit als een koe).'*

Dit bericht komt oorspronkelijk uit de Wall Street Journal. De vogelreizen zijn kennelijk een belangrijke economische faktor. Amerikanen zijn niet bereid het instorten van bedrijfstakken lijdzaam aan te zien. De expert voor Surinaamse vogels verklaart: *'We moeten van die Bouterse zien af te komen.'* En de directeur van de Amerikaanse vereniging van Vogelliefhebbers: *'We kunnen ons niet veroorloven dat land te verliezen.'*

Ozo. Nu hoort Bouterse het eens van een ander. Altijd had hij gedacht dat hij een Nederlandse kolonie bevrijd had, maar Suriname was allang van de Amerikaanse Vereniging van Vogelliefhebbers. De Wall Street Journal vindt dan ook dat die het er niet bij moet laten zitten. Vogelliefhebbers genoeg: 21 miljoen, waarvan 2,5 miljoen *'ware vogelbespieders'* (dat zijn waarschijnlijk die mensen die het broedsel van steenarenden verstoren). De directeur telt een *'harde kern'* van zo'n tienduizend man. De Wall Street Journal meent dan ook, volgens de Volkskrant, *'dat het lot van Bouterse snel beschoren zou zijn als alle Amerikaanse vogelliefhebbers een expeditie-leger zouden vormen tegen het militaire bewind in Paramaribo.'*

De Wall Street Journal voelt wel aan dat er voor een dergelijke bewerkelijke onderneming krachtige drijfveren aanwezig moeten zijn. Alleen om een bedrijfstak te redden ga je toch niet met een raketwerper op je rug over de surinaamse plantages sjouwen? Die drijfveren volgen dan in het slot van het Volkskrantbericht. Wat naïef was ik toch weer. Ik had het kunnen weten: de Vrouwenkrant had al verteld hoe belangrijk vogels zijn voor een dieper inzicht in de menselijke geschiedenis. Er stond zelfs een illustratie bij, die ik hier zal proberen te beschrijven. Afgebeeld zijn, in staalgravure, rechts boven een fraaie glanzende vogel, de snavel in de lucht; links onder een wat kleinere en doffere, naar hem opkijkend. De verwaande uitdrukking van de bovenste en de bewonderende blik van de onderste moet u zich er zelf bij voorstellen.

Die gravure was een illustratie van Darwins *The Descent of Man*, waarin hij de grondbeginselen van de menselijke evolutie uiteenzet. *'Seksuele selectie'* is het geheim. Het ijdele dier boven is het mannetje. Al worstelt Darwin met het probleem of het vrouwtje eigenlijk wel in staat is de mannelijke schoonheid naar waarde te schatten, hij heeft in de natuur daar zoveel van aangetroffen (niet alleen in de vorm van veren, maar ook in die van baard- en snorharen), dat hij er niet omheen kan in de mannelijke aantrekkelijkheid een van de motoren van de vooruitgang te zien.

De 19de eeuwse vrouwenbeweging had daar niets van terug, maar de 20ste-eeuwse wel. *'Talk of spiders'*, adviseerde Pat Mainardi in *The Politics of housework*. Sindsdien is er in de biologiese hoek hard gewerkt. Sociobiologen haalden het hele dierenrijk ondersteboven: legers mieren, bijen, leeuwen, bavianen, kippen, torren, dolfinen, herten en zeehonden worden aangevoerd om vrouwen van de 'onvermijdelijkheid van het patriarchaat' te overtuigen. Op onze eieren en kinderen moeten we zitten, terwijl de mannen hun genen rondsproeien.

Dit soort opvattingen wordt in de VS al op de scholen onderwezen. Je zou zeggen, waar maken die Amerikaanse mannen zich nog zorgen over. Maar ja, die genen kun je niet zien. Wetenschappers kunnen wel zeggen dat ze bestaan, maar de vogelliefhebber gelooft alleen zijn eigen verrekijker. Vandaar Suriname. Die klok- en kalkvogels zijn maar extraatjes voor

onder het ontbijt. De werkelijke trekpleister is - nog steeds volgens de Wall Street Journal - 'het Rupicola Rupicola-mannetje, de cock of the rock' (de Volkskrant vertaalt met 'rotshaantje', maar waarom niet 'rotspek'?) *'Deze vervult tijdens de uren dat hij wakker is de fantasieën die bij mannetjes van andere diersoorten slechts fantasie blijft'* (ook hier is de vertaling voor rekening van de Volkskrant). Ach, eindelijk zullen wij ingelicht worden over de fantasieën van mannetjes van andere diersoorten! Op dat gebied bevond zich immers nog een treurig informatie-vakuum - een zwart gat bijna - waarin zelfs een zo vermetel onderzoekster als Shere Hite zich nog niet had durven wagen. Maar ja, het bericht bevat nog maar een zin. *'Voor de charme van zijn oranje pluimage smelten de hartjes van alle vrouwelijke Rupicola-Rupicola's.'* Nog niet verder dan Darwin dus. Maar misschien hebben de Amerikaanse ekspeditielegers daar ook wel genoeg aan.

Maart

De radio geeft een promenadeconcert over de natuur, aanelkaargesproken door een mijnheer die het steeds maar over openbarstende knoppen en eerste koekoeken heeft, want al die muziek beschrijft het voorjaar. Maar of het nu aan de muziek ligt of aan het commentaar, alles klinkt gewoon naar promenadeconcert.

Nee, dan het engelse dagblad de Guardian. Dat heeft op de ingezonden brievenpagina een rubriek Country Life. Zo zou ik mijn maandelijkse stukjes willen schrijven. Ik citeer het begin van de brief van vorige week donderdag:

'NORFOLK, Blackbirds, though common and widespread here at all seasons, seem exceptionally numerous just now. In woods and gardens a spell of mild weather in the past week has encouraged the cocks to sing with increased vigour at dawn...' Er zit in zo'n brief wel een mededeling - in dit geval dat een natte junimaand goed voor merels is - maar die is niet schokkend genoeg om er een echt vogelkundig stukje van te maken. Het gaat meer om de stemming. Ten behoeve van die zielepieten in Londen, die niet zo van woods and gardens kunnen genieten.

Tuinen in Londen zijn namelijk weerzinwekkend en moeten dat zijn, vertelde Germaine Greer ons in *The Revolving Garden*. (Zij schreef dat onder het pseudoniem Rose Blight, een gevaarlijke plantenziekte). Alles wat groeit en bloeit moet bestand zijn tegen dronkelappen, honden en buurkinderen en liefst ook geschikt om hen af te schrikken of te verwonden.

Beter is het dan de Guardian te kopen en plaatsvervangend te genieten van de geur van vochtige aarde. Nog beter misschien, voor de prijs van twee Guardians, een bos forsytia-takken aan te schaffen: zes takken van anderhalve meter, helemaal vol met knalgele bloemetjes. Als je ze aan het eind van de kamer zet, een beetje laag, en de vaas ergens mee verbergt, lijkt het net een tuin. En als ze uitgebloeid zijn bel je gewoon het grof vuil - dan hoef je niet de rest van het jaar tegen die stomme stokken aan te kijken. Maar merels? Ik ging nog speciaal naar het Vondelpark: ze waren er wel, maar zwegen. De enige zingende merel tot nu toe zat op het Rembrandtplein, geen plek waar je naar toe gaat om van de natuur te genieten. De gracht biedt kwakende eenden en krijsende meeuwen en ik houd het gevoel dat het ergens anders beter moet zijn. En groener.

Vroeger, toen het nog niet zo slecht ging met de toekomst van onze werkgelegenheid, bedachten we in deze tijd van het jaar dat we een huisje buiten gingen kopen. Soms fietsten we zelfs rond en noteerden adressen van makelaars. Nu is dit genoeg vervangen door het elkaar tevreden toeknikken dat we zo verstandig zijn geweest géén huisje buiten te kopen. Al die sukkels met hun hypotheek die elkaar nu van elkaars formatieplaatsen moeten gaan afduwen in plaats van rustig het gras te rollen!

Dat we geen huisje buiten gekocht hebben, komt trouwens niet zozeer door ons helder inzicht in de ontwikkelingen van huizen- en arbeidsmarkt, maar door ambivalentie. Mijn vriendin wordt afgeschrikt door het blijvende aspect van het buiten wonen en ik heb niet zulke sterke argumenten daartegen. Ik heb namelijk ooit in een huisje buiten gewoond, waar ik zicht had op water, op riet, op weilanden en geheimzinnige elzenbosjes in de verte; en na

een paar jaar ging ik gewoon weer op zoek naar een ánder huisje buiten. Ook toen fietste ik rond en noteerde adressen van makelaars.

Eens heb ik het volmaakte gevonden: zo'n vierkante, zwarte, overnaadse schuur, vol met kranen voor de koeien en een klein breed huisje ervoor met één kraan voor de mensen. Een ophaalbrug, riet, vaarten, twee meren en het allergeheimzinnigste elzenbosje nu vlakbij, dit alles temidden van niets. Het leek mij alleen te lastig als de kinderen niemand zouden hebben om mee te spelen - en zo ben ik er aan ontsnapt aan de rand van de Volgermeerpolder te wonen.

Heb ik daar van geleerd? Hoef ik nu, als het weer voorjaar wordt, alleen maar in de Kleine GifAtlas van Vrij Nederland te bladeren? Nee dus. Er blijft iets van heimwee en verlangen, van tekort en gemis. Nu heb ik ook een tijdje gedacht, net zoals u, dat dat dan wel Het verlangen zou zijn. Naar liefde en zo. Maar dat bleek er niets mee te maken te hebben. Dat is ook wel logies: liefde doe je binnen beter dan buiten (denk aan de denneappels!). Nee, het is gewoon iets wat je 'Heimwee naar Aerdenhout' zou kunnen noemen als je daar ooit gewoond had. Villa's, gazons, oude bomen. GELD, MACHT, PRESTIGE! Als vrouwen niet dromen dat ze bij de koningin eten, dromen ze dat ze een villa bezitten met een gazon. Wat we met Geld, Macht en Prestige zouden gaan doen, weten we niet zo goed. Maar één ding weten we des te beter: wat is het heerlijk als er niemand is om vervelend tegen ons te doen! Als je je vakantie goed inricht, zijn niet alleen de vaste mensen die vervelend doen er niet, maar is er zelfs helemaal niemand. Niemand die ons kan dwingen Vrouw Te Zijn. Het grote buiten maakt echte kerels van ons, dik en zelfgenoegzaam. Nog honderd nachtjes slapen!

April

Ik schreef over het verband tussen het voorjaar, heimwee naar Aerdenhout en het verlangen naar GELD, MACHT en PRESTIGE. In Nederland is het niet moeilijk om op deze gedachte te komen: de beweging die zich bezighoudt met schoon water, schone lucht en schone grond vermijdt zorgvuldig om zich iets te noemen wat aan Natuur zou kunnen doen denken. Niet Groene beweging dus, maar MILIEUbeweging. Jasperina de Jong zong daar al jaren geleden een lied van Guus Vleugel over:

'En nu is het milieu ook nog verontreinigd,
Uitgezonderd dan het betere milieu.'

Want geld stinkt niet. Nu zullen de 'Grünen' in de bondsrepubliek wel in de eerste plaats zo heten om aan te geven dat ze helemaal niet rood zijn, maar het werkt op zijn minst verwarrend. Is schone lucht groen? En schoon water ook niet. Groen water is vuil. Door te overvloedige bemesting is het te vruchtbaar geworden. Er moet dus, met machines, in fabrieken vervaardigde schone zuurstof doorheen geblazen worden: dan kunnen er vissen in leven, die wij weer kunnen eten. Zo doen ze het in Zwitserland.

Maar de Groene beweging wekt de suggestie dat het probleem van de moderne samenleving is dat er te weinig *groeit*. Terwijl ik nog nooit gehoord heb dat de sla in de giftuintjes niet groen genoeg is: het er in mee gegroeide gif treft alleen de mensen die de sla eten, niet de sla. En als er huizen op de gifbelt staan - verleidelijk, omdat de bodem er al zo lekker stevig aangeplempt is - dan was het groen toch al weg, dan waren er nog alleen maar mensen.

Maar groen is toch ook bomen, en gras? O ja, maar daar hadden we al een beweging voor, liever gezegd juist geen beweging, maar iets statigs en staties: de Vereniging voor Behoud van Natuurmonumenten, de verenigingen tot behoud van het provinciale landschap. Het kollektieve heimwee van het betere milieu naar de feodale heerlijkheid, die ook door een tuin in Aerdenhout maar gebrekkig nagebootst kan worden.

Het natuurmonument en het landschap zijn vormen van *kultuur*, net als het concertgebouw. We moeten er maar veel van genieten, want ze worden allemaal door de belastingen

betaald. Voor het behoud van dit alles moet het betere milieu maar lobbyen, daar zijn ze goed in.

Maar niet bewegen met die natuur alsjeblieft. Geen 'voor al wat groeit en bloeit en leeft, voor al wat geur en kleuren heeft' in het parlement. Laat dat in de padvinderij blijven. Het heeft al de grootste moeite gekost om de Groenen te beletten hun levensbejahende houding ook over de ongeboren vrucht uit te strekken: even waren ze vergeten dat de Vrouw geen Berm is. En al dat gewas waarmee ze de bondsdag binnenkwamen stelt mij helemaal niet gerust dat ze zich niet met dingen gaan bemoeien die ze niet aangaan. Het enige lichtpunt was dat ze geen *dieren* bij zich hadden. Groen is verwarrend, maar dieren zijn een hellend vlak waarop nauwelijks remmen zitten. In Nederland tenminste. Niet alleen dat de centrumpartij pogingen onderneemt het dierenbeschermingswezen over te nemen, maar ook dat Heel Links niet honderd procent zeker immuun is. De Waarheid bestond het te bepleiten dat links nu maar eens iets aan het ritueel slachten moest gaan doen, anders zou rechts wel eens stemmen kunnen halen uit de verontwaardiging over de manier waarop islamieten hun schapen slachten (Turken dus, en Marokkanen, op het balkon in De Oude Wijken). Nu had ik net een betoog van dierenbeschermingszijde gelezen dat de manier waarop islamieten hun schapen slachten niet erger is dan de manier waarop christenen hun schapen slachten. Maar dan nog! Die paar schapen! Heeft links niet genoeg aan de verontwaardiging over het slachten van linkse mensen in Turkije en Marokko, en over het geleidelijk, dreigend, opdrijven van alles wat een beetje vreemd aandoet hier?

De crisis, die mensen angstig en benauwd maakt, is geen natuurverschijnsel en heeft met natuur niets te maken - niets met de manier waarop schapen en kippen behandeld worden en niets met de vuile lucht. En 'agressie' komt niet van 'overbevolking', die 'territoriuminstinkten' oproept, en evenmin van de manier waarop schapen geslacht worden - maar gewoon van een misselijk nationalisme, dat 'autochtone bewoners' suggereert dat ze op grond van hun huidskleur recht hebben op een voorkeursbehandeling bij het verdelen van GELD, MACHT en PRESTIGE.

Lucht-, water- en bodemvervuiling worden veroorzaakt door konkrete misdaden van mensen uit het betere milieu - niet tegen de natuur, maar tegen mensen. Ach, waar zijn de tijden dat links nog zei dat je het milieu alleen kon verbeteren door het kapitalisme af te schaffen! Toen ze hoorden dat het in Rusland en China ook een smeerbeel is, zwegen ze geschrokken.

Nee, wat ze in die grote arme landen, waar ze zich om tegen het westen te kunnen konkurreren eeuwen kapitalistische ontwikkeling in één klap moeten inhalen, niet kunnen, dat kunnen we hier natuurlijk ook niet. Het socialisme bestaat niet, de mens is mislukt. Is er een hogere macht in de zaal?

Moeder Natuur meldt zich!

Nee, ik ben er niet gerust op.